

Оскільки початкова фаза дослідження припадала на період радянської та ранньої пострадянської історіографії, джерельна база могла бути обмежена або частково цензурована.

Часто акцент був на регіональному рівні (Поділля), що ставить питання про узагальнення висновків на всю територію України.

Враховуючи стрімкий розвиток досліджень Голодомору після 2000-х, де застосовують нові демографічні, цифрові, антропологічні методи, праці Шульги лишаються базисом, але вже частково оновленими пізнішими дослідниками.

Ілля Гаврилович Шульга відіграв важливу роль в історіографії України як один із перших системних дослідників трагедії Голодомору 1932–1933 рр. Його праці стали одним із фундаментів для подальших наукових досліджень, розбудови теми у публічному просторі та закладення пам'яті про геноцид українського селянства.

Подальші дослідження можуть розвивати його підходи, застосовуючи сучасні методи аналізу, розширюючи джерельну базу й охоплюючи нові регіональні контексти. Однак без внеску Шульги важко було б уявити становлення тематики Голодомору в українській науковій традиції.

Надія Білик (Тернопіль)

КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ ЛЮБОМИРИ БОЙЦУН ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МІСТА ТАРНОПОЛЯ У ПЕРІОД ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Любомира Бойцун (1945–2015) – українська архівістка й краєзнавиця, в науковому доробку якої чільне місце посідає фундаментальне дослідження «Тернопіль у плині літ. Історико-краєзнавчі замальовки» (2003). У книзі висвітлено багатогранне життя галицького міста через історію вулиць і визначних будівель, діяльність культурно-освітніх і спортивних товариств, закладів освіти та культури. Видання ілюстроване давніми поштовими листівками та світлинами, які презентують минуле й сьогодення міста.

Історичні джерела свідчать, що в 1540 р. Ян Амор Тарновський (1488–1561) заснував місто Тарнополь як укріплену фортецю, що мала захищати від нападів татар. Право на будівництво замку надане коронному гетьману за його військові заслуги, вважають, що назва міста пов'язана із його прізвиськом. У 1944 р. спеціальним указом Президія Верховної Ради СРСР змінила назву міста на Тернопіль. Тоді ж область була перейменована із Тернопільської на Тернопільську.

Краєзнавчі студії Любомири Бойцун – цінне джерело до вивчення історії міста у період Другої Речі Посполитої. Упродовж 1921–1939 рр. місто Тарнополь (*пол.* Tarnopol) було адміністративним центром Тернопільського воєводства (*пол.* Województwo Tarnopolskie), утвореного польською владою на теренах Східної Галичини.

Метою статті є реконструкція життя міста Тарнополя окресленого періоду в рецепції Любомири Бойцун. Досліджуючи фонди Державного архіву Тернопільської області, наукова співробітниця збирила відомості про рідне місто та його мешканців. Водночас серед джерел її краєзнавчих студій – праці українських і польських вчених XIX–XX ст., спогади містян тощо. Варто зауважити, що текст дослідження «Тернопіль у плині літ» подано без посилань на літературу чи архівні фонди. Таким чином, працю Л. Бойцун варто віднести до науково-популярних видань для широкого загалу читачів. Про це свідчить і підзаголовок книги – «Історико-краєзнавчі замальовки».

Книга Л. Бойцун про давній Тернопіль містить розповіді про Старий і Новий замки та головні вулиці міста (Перля, 3 Мая, Камінна, Святоіванівська, Міцкевича, о. Степана Качали, Стрілецька, Залізнична, Смиковецька, Пасаж Адлера). Окремі оповіді присвячено визначним архітектурним пам'яткам: Домініканському костелу, церквам Воздвиження Чесного Хреста, Різдва Христового й Успіння Пречистої Диви Марії, Парафіяльному та Єзуїтському костелам, будинку Міщанського братства, синагозі, ратуші тощо. Також висвітлено історію тернопільських гімназій і шкіл. Як об'єкти ландшафтної спадщини описано міський парк і тернопільський став з річкою Серет.

Серед оригінальних документів виділимо плани міста Тарнополя, які надруковано в 1925 та 1931 роках. Завдяки ним можна побачити, як розвивалося й змінювалося місто, як розширювалися його межі, виникали нові вулиці тощо. План міста у 1925 р. був опрацьований і виданий технічним бюро архітектора Макса Шафкопфа. На карті позначено 70 основних об'єктів міста. Насамперед, виділено адміністративні споруди: 1. Магістрат; 2. Воєводське управління I (знаходилося на вулиці 29 листопада – *Н. Б.*); 3. Воєводське управління II, філія (знаходилося на вулиці Б. Хороброго – *Н. Б.*); 4. Староство; 5. Податкове управління і скарбова інспекція. Водночас, на карті виділено суди, пошту, казарми, костели, церкви, гімназії, школи, бурси, шпиталі, аптеки, захоронки (сиротинці – *Н. Б.*), готелі, банки, лазні, пам'ятники, польські й українські товариства. Також позначено 5 (I, II, III, IV, V) діляниць міста станом на листопад 1925 р.

План міста у 1931 р. опрацював гімназійний учитель Юзеф Галічер. Ця карта-схема була видана Подільським туристично-краєзнавчим товариством з нагоди відкриття воєводської і регіональної сільськогосподарської виставки 1931 р. У книзі Л. Бойцун подано список понад ста вулиць за абеткою. Відповідно до цієї карти міста, виділено 48 громадських будівель, в тому числі воєводське управління на вулиці 29 листопада. Її назвали на честь польського повстання 1863 р. Дослідниця описує історію споруди, де з 1 вересня 1921 р. «розміщувалось воєводське управління – адміністративний орган, що відав усіма сферами життєдіяльності» Тарнопільського воєводства. Нині в будинку на сучасній вулиці Листопадовій, 4, знаходиться прокуратура області.

У період Польської Республіки місто Тарнополь як воєводський і повітовий центр вирізнялося активним громадським і суспільно-культурним життям. Незважаючи на події Першої світової війни у місті збережено унікальні пам'ятки архітектури, водночас польська влада спричинилася до появи нових об'єктів історії та культури. Наприклад, у 1935 р. на площі Собеського відкрито перший у Другій Речі Постолитій пам'ятник маршалу Юзефу Пілсудському. Його автором був скульптор Аполлінарій Гловінський. Ця подія була приурочена історичній події – відвідинам міста очільником Польської Держави в 1921 р., тоді на площі відправлено Службу Божу, освячено військові прапори, маршал вручив бойові нагороди польським військовим. Цей пам'ятник знищено за наказом радянської влади в 1940 р.

Розповідь Л. Бойцун про життя української, польської та єврейської національних спільнот у Тарнополі, важливі осередки інтелектуального та культурного життя міста, державні установи, центри адміністративного устрою містить багато фактів і подій з побуту містян у часи Польської Держави. Старі світліни та вирізки з газет, давні карти, документи свідчать не лише про матеріальні надбання міста, а й про людей, які жили, працювали й творили у міжвоєнний період.

Книга «Тернопіль у плині літ. Історико-краєзнавчі замальовки» Л. Бойцун – унікальні краєзнавчі студії про історію галицького міста від часу виникнення до сьогодення, приклад збереження історичної пам'яті. Завдяки праці дослідниці довідуємось про майже втрачений давній Тернопіль у період Другої Речі Посполитої.

Павло Винник (Тернопіль)

ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО У СКЛАДНІ ПЕРІОДИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Діяльність митрополита Андрея Шептицького в складні історичні часи є прикладом видатного духовного й громадського служіння. Період Першої світової війни став критичним випробуванням у його житті. Митрополит зустрів трагедію війни, що принесла розруху, бідність, втрату духовних орієнтирів та масові переселення, із непохитним бажанням допомогти своєму народові зберегти віру і вистояти в умовах хаосу. З початку війни він розвинув широку благодійну діяльність. У Львові та довколишніх регіонах створювалися лікарні, притулки й добродійні центри для поранених, сиріт, біженців та знедолених. Зокрема, важливою ініціативою стала діяльність «Української народної лічниці», яка надавала допомогу незалежно від віросповідання чи національності.

У міжвоєнний період українські землі опинилися під владою Польщі, де українців дискримінували. Митрополит Андрей Шептицький став захисником їхніх національних прав, відстоюючи рівність у сфері освіти, культури та релігії. Велику роль у просвітницькій діяльності митрополита відігравали українські культурно-громадські організації, зокрема «Просвіта», «Рідна школа», Український Католицький Союз, «Пласт», Товариство українських жінок імені святої Ольги, а також молодіжні організації при церквах. Шептицький не лише морально підтримував їх, а й сприяв матеріально – через пожертви, благодійні фонди, створення навчальних центрів і видавництва. Зокрема, митрополит активно допомагав товариству «Рідна школа», яке займалося розвитком українського шкільництва, будівництвом навчальних приміщень та підготовкою учителів.

Шептицький також підтримував Український Таємний Університет у Львові (1921–1925), який виник у відповідь на заборону польською владою українського університету. Завдяки його фінансовій та моральній підтримці університет функціонував кілька років, ставши осередком національної науки та освіти.

Важливим напрямом діяльності митрополита було сприяння економічній незалежності українців. Він підтримував розвиток кооперативного руху, зокрема діяльність Центрального кооперативного банку, «Маслосоюзу», «Сільського господаря», «Народної торгівлі», Крайового союзу кредитових спілок. Ці структури сприяли зміцненню економічної основи українського населення, формуванню середнього класу, розвитку ощадності та самопомогі. За його словами, «народ, який не навчиться господарювати розумно, не зможе бути вільним».

Особливо важливо розглянути його протести проти тоталітарних режимів, які відображали його моральну позицію. Оцінити значущість його духовної та ідеологічної спадщини для сучасного суспільства, приділивши увагу його соціальному вченню, зокрема роботі "Як будувати рідну хату", а також його екуменічним ідеям.

Друга світова війна та подальша радянська окупація стали для Української Греко-Католицької Церкви часом надзвичайних випробувань. Радянський